

HERBERT KIETZ

PODNIESIENIE SPOŁECZNEJ SKUTECZNOŚCI ORZECZNICTWA
W SPRAWACH CYWILNYCH
W NIEMIECKIEJ REPUBLICE DEMOKRATYCZNEJ

Sądy Niemieckiej Republiki Demokratycznej zabiegają od wielu lat o większą społeczną skuteczność orzecznictwa w sprawach cywilnych. Istotne zalecenia i wskazówki w tym zakresie wynikają dla nich z uchwały Rady Państwa NRD z 1963 r. w sprawie wymiaru sprawiedliwości, z uchwał VII Zjazdu SED z 1967 r. oraz z konstytucji NRD z 1968 r. Rozwijanie w ubiegłych latach możliwości zwiększonego, bezpośredniego udziału pracujących w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości stworzyło korzystne warunki dla tego, aby orzecznictwo sądowe przy rozstrzyganiu poszczególnych sporów równocześnie przyczyniało się do zwalczania naruszeń prawa. W ten sposób pojawiły się różnorodne problemy, których rozwiązanie stało się przedmiotem wysiłków nauki procesu cywilnego i praktyki sądów w NRD.

1. Przyczyny i warunki powstawania sporów z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i pracy. Istotnym czynnikiem umożliwiającym podwyższenie społecznej skuteczności orzecznictwa w sprawach cywilnych jest to, że orzecznictwo to poprzez: 1) ustalanie przypadków naruszenia prawa i regulowanie powstałych wskutek tego sytuacji konfliktowych, 2) kształtowanie stosunków prawnych, które popadły w sprzeczność z kierunkiem rozwoju społeczeństwa i prawem socjalistycznym, usuwanie niepewności co do zgodności określonego zachowania się z prawem w sytuacji z punktu widzenia prawnego niejasnych — dąży także do wykrycia i przezwyciężenia przyczyn i warunków, które doprowadziły do tych sytuacji.

Trudności, jakie napotykają sądy w tym zakresie wynikają ciągle jeszcze częściowo stąd, że nie ma ustalonych poglądów, co należy rozumieć pod pojęciem przyczyn i warunków sporów cywilnych. Niejednolitość poglądów w tej materii oddziałuje hamująco na ujawnianie i zwalczanie przyczyn sporów, tak w poszczególnych procesach cywilnych, jak w wychodzącej poza orzecznictwo działalności mającej na celu zapobieganie sporom. Wysiłki nauki powinny z tego względu kierować

się na opracowanie i wprowadzenie do praktyki sądowej jednolitego pojęcia przyczyn sporów oraz warunków ich powstawania. Wychodząc z pozycji filozofii marksistowsko-leninowskiej i psychologii o zdeterminowaniu zachowania człowieka, analiza przypadków naruszania prawa i konfliktów prawnych prowadzi do wniosku, że nie jest możliwe przyjęcie ogólnej reguły, według której określone okoliczności mogłyby być uznane za przyczynę, a inne za warunki. Badania doprowadziły w tej kwestii do następujących wyników.

Przyczynami konfliktów prawnych z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i prawa pracy są zjawiska o charakterze materialnym, ideologicznym lub związane ze świadomością jednostki. Mogą to być w swej istocie albo pozostałości przewyższonego starego porządku, przeniesione do ustroju socjalistycznego albo warunki, poglądy itd., które popadły w sprzeczność ze stanem rozwoju socjalistycznego. Są to czynniki, które pojedynczo albo łącznie mogą doprowadzić do takiego zachowania się obywatela lub kolektywu, że popadnie ono w sprzeczność z obiektywnymi wymogami, wynikającymi ze świadomego dostosowania się do obiektywnych praw rozwoju, które znalazły wyraz w normach prawa cywilnego, rodzinnego i prawa pracy oraz w prawach podmiotowych i obowiązkach określonych normami tych działów prawa.

Za warunki powstawania konfliktów z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i pracy uważać należy takie zjawiska o charakterze materialnym, ideologicznym lub znajdujące wyraz w świadomości jednostki, które nie będąc przyczynami, decydują pojedynczo lub łącznie o skuteczności przyczyn¹.

Specyfika zdeterminowania ludzkiego zachowania przez czynniki zewnętrzne powoduje, że z kompleksu społecznych przyczyn konfliktów z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i pracy na plan pierwszy wysuwają się przyczyny o charakterze subiektywnym, to jest takie, które związane są z osobowością uczestnika konfliktu i które określają jego psychiczne procesy poznania i woli, prowadząc do zachowania wywołującego konflikt prawny.

Jako subiektywne czynniki lub przyczyny konfliktu występują przede wszystkim: 1) indywidualistyczne pojmowanie zachowania się w społeczeństwie socjalistycznym przejawiające się przede wszystkim w aspołecznym podejściu do obowiązków prawnych, wynikających z prawa cywilnego, rodzinnego i pracy; 2) niemożność lub niezdolność zrozumienia w stopniu dostatecznym obiektywnych wymogów, które powinny być uwzględnione przy powstawaniu i ustawianiu stosunków cywilnych i stosunków pracy; 3) niedostateczny wysiłek duchowy, zmierzający do po-

¹ Por. H. K a t z, *Zum Begriff der Ursachen der Zivil- und Familienrechtskonflikte*, Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität, 1966, z. 6 s. 799; por. również Kietz-Mühlmann, *Konfliktursachen und Aufgaben der Zivil- und Familienrechtspflege*, Berlin 1969, s. 87 i n.

znania obiektywnych wymogów i dostosowania do nich swego postępowania. Trzeba przy tym wziąć pod uwagę, że ostatnie dwa czynniki mają podwójny charakter, mogą bowiem występować samodzielnie bądź jako jeden z elementów czynnika pierwszego.

Przy ujawnieniu takich subiektywnych przyczyn konfliktu często wystarczy analiza zachowania się osoby uczestniczącej w sporze. Niekiedy jednak to nie wystarczy. W celu ukształtowania stosunków cywilnoprawnych oraz wykonania tychże obowiązków, jak również w celu wyjaśnienia sytuacji prawnej, przypozyskuje się także takie osoby trzecie, których zachowanie powoduje konflikt lub tak wpływa na uczestnika konfliktu, że właśnie u tej osoby trzeciej należy doszukiwać się istotnej przyczyny powstania konfliktu. Z tego względu zachowanie się takich osób trzecich powinno być włączone do analizy.

Ustalenie konkretnych form, w jakich występują subiektywne przyczyny konfliktów, nie wystarcza jeszcze, aby określić te czynniki, których zmiana mogłaby umożliwić sądom oraz innym organom społecznym zapobieganie konfliktom z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i prawa pracy. Z tego względu konieczne jest ujawnienie warunków, od których zależy powstanie konkretnych przyczyn konfliktów.

2. Kryteria dla określenia zakresu badania przyczyn konfliktu. Dalszy problem polega na tym, aby zwalczanie przyczyn konfliktów prawnych uczynić stałym składnikiem socjalistycznego wymiaru sprawiedliwości, wyciągając niezbędne wnioski dla codziennej jego pracy, przede wszystkim w postaci skutecznej w praktyce metody zwalczania przyczyn konfliktów. Są różne możliwości oddziaływania sądów w zakresie zwalczania przyczyn konfliktów powstających na tle stosunków cywilnych — rodzinnych i pracy².

Orzecznictwo sądowe w sprawach cywilnych, oparte na dokładnym przestrzeganiu socjalistycznego prawa i skierowane na ścisłą ochronę praw obywateli, a także treść rozstrzygnięć sądowych, wywiera szeroki wpływ na świadomość obywateli. Zmusza ono strony do osobistej oceny ich dotychczasowego postępowania oraz jego przyczyn pod groźbą wiążącego rozstrzygnięcia konfliktu przez sąd i przymusowego zrealizowania ustalonych przez sąd obowiązków.

Ten wpływ orzecznictwa zostaje wzmocniony przez zastosowanie specjalnych środków, przy pomocy których sąd zmierza do ujawnienia i przezwyciężenia indywidualnie określonych przyczyn konfliktu w ramach toczącego się procesu cywilnego.

Jeszcze dalej idzie wykorzystanie analizy przyczyn określonego postępowania całej grupy podobnych lub związanych ze sobą postępowań.

² Por. M. Mühlmann, *Die Möglichkeiten der Rechtspflege zur Bekämpfung von Ursachen von Zivil- und Familienrechtskonflikten*, Staat u. Recht 1965, z. 7 s. 1128 i n.; Kietz-Mühlmann, *Konfliktursachen...*, op. cit., s. 16 i n.

Działalność sądowa zmierza do zorganizowania środków, które pozwolą przewyciężyć zjawiska społeczne stwarzające warunki powstawania konfliktów prawnych.

Należy zwrócić tutaj uwagę przede wszystkim na stosunek istniejący między ogólnym oddziaływaniem orzecznictwa na świadomość ludzi a tymi formami działania sądów, które w sposób specjalny dotyczą przyczyn konfliktów z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i pracy. Najważniejszą przesłanką dla skutecznego zwalczania przyczyn konfliktów jest taka reakcja sądu, która przy ścisłym przestrzeganiu przepisów procesowego prawa cywilnego uwzględnia istotne okoliczności faktyczne, decydujące o zastosowaniu normy prawnej.

Sprężyste przeprowadzenie procesu, wyjaśnienie stanu faktycznego zgodnie z prawdą i na tej podstawie prawidłowe rozstrzygnięcie konfliktu zgodnie z przepisami prawa w sposób oczywisty poucza, że 1) naruszanie prawa w społeczeństwie socjalistycznym nie pozostanie bez sankcji, 2) legalność i sprawiedliwość obowiązuje w sprawach wielkich i małych, 3) nikt nie może żyć kosztem innych ludzi, 4) niemoralność w małżeństwie, rodzinie i całym życiu społecznym nie znajdzie uznania, 5) kto wyrządzi szkodę obywatelom, przedsiębiorstwom i organizacjom, będzie konsekwentnie zobowiązany do jej naprawienia itd.

Pewność, że prawo socjalistyczne jest niewzruszalne, trwałe i humanitarne, wzmacniana przez orzecznictwo sądowe, jest czynnikiem, który skutecznie i szeroko oddziałuje zwrotnie na przyczyny konfliktów prawnych. Oddziaływanie takie ma miejsce jednak tylko wtedy, gdy prawo socjalistyczne jest w pełni w orzecznictwie respektowane. Błędy i braki orzecznictwa ograniczają w sposób decydujący możliwości społeczeństwa socjalistycznego w zakresie systematycznego zwalczania naruszeń prawa.

Prawidłowe rozstrzygnięcie każdej konkretnej sprawy ma dla zwalczania przyczyn konfliktów szczególne znaczenie, gdyż przekonanie o niewzruszalności socjalistycznego prawa stanowi podstawę do stosowania środków pozostających w bezpośrednim związku z przyczynami konfliktów. Chodzi przy tym nie tylko o ideologiczne, ale także majątkowe następstwa wynikające z prawidłowego zastosowania prawa, istotne dla przezwyciężenia przyczyn konfliktów. Staje się to bardzo wyraźnie widoczne, gdy rozstrzygnięcie ustala sankcje majątkowe, także w stosunkach małżeńskich, przy oddaleniu powództwa rozwodowego. W przypadkach tego rodzaju rzecz idzie jednak w pierwszym rzędzie nie o skutki majątkowe, lecz o postępowanie małżonków zgodne z potrzebami rodziny. Każde rozstrzygnięcie sądu zmusza do krytycznej oceny tego postępowania, zwłaszcza że działaniu wychowawczemu towarzyszy możliwość zastosowania przymusu.

Działalność sądów mająca na celu zwalczanie przyczyn konfliktów nie powinna się odrywać od rozstrzygania spraw i koncentrować na żą-

daniach stron. Dlatego wszystkie środki stosowane przez sąd w toku procesu cywilnego dla ujawnienia i przewyciężenia przyczyn konfliktów powinny pozostawać w związku z rozstrzygnięciem sprawy.

Ustalenie przyczyn konfliktów często nie ma bezpośredniego znaczenia dla ustalenia istnienia oraz treści dochodzonych praw³. Wynika to ze specyficznych cech procesów społecznych, które mają być regulowane przy pomocy socjalistycznego prawa. Tak np. w prawie cywilnym, które ma świadomie realizować socjalistyczną zasadę wynagrodzenia według pracy oraz prawidłowości socjalistycznej produkcji towarowej, typową jest sytuacja, w której zdarzenia będące przyczynami nie mają znaczenia dla powstania lub zmiany praw i obowiązków.

Tak więc np. dla rozstrzygnięcia sprawy o zaległy czynsz jest obojętne, jakie ujawniono przyczyny zaległości. Przyczyny zaś mogą być w tym przypadku rozmaite: Możliwe, że najemca świadomie odmawia zapłaty czynszu, wydając pieniądze na zwiększenie spożycia alkoholu, może się także zdarzyć, że jego finansowe zobowiązania przekroczyły jego dochód, ale mógłby przez oszczędność i staranne planowanie wydatków zaradzić krytycznej sytuacji. Przyczyną sporu może być także błędna ocena prawna, wskutek której założył on możliwość potrącenia lub wstrzymania się z zapłatą czynszu. Mimo różnorodności możliwych przyczyn i warunków konfliktów jedno jest pewne: najemca może być zasądzony na zapłatę zaległego czynszu niezależnie od tego, jaka była przyczyna powstania zaległości. Przykład ten, który może być zastąpiony przez wiele innych, wskazuje, że często ustalenie przyczyny konfliktów nie ma żadnego znaczenia dla stwierdzenia istnienia lub nieistnienia dochodzonych roszczeń. O rozstrzygnięciu decydują tylko okoliczności istotne, to jest takie zdarzenia lub oświadczenia woli, którym prawo socjalistyczne przyznaje moc tworzenia praw i obowiązków.

Powiązanie rozstrzygania spraw z faktami istotnymi, należącymi do ustawowego stanu faktycznego stwarza pewność, że rezultatem orzeczeń sądu będzie realizacja zasady rozdziału dochodu według wykonanej pracy oraz zasady socjalistycznego obrotu towarowego.

Ujawnienie faktów stanowiących przyczynę konfliktu wskazuje na cechy indywidualne przypadku, odpowiada bowiem na pytanie, dlaczego doszło do zakłóceń przy realizacji tych zasad. Od tego jednak nie można uzależniać wyniku rozstrzygnięcia, jeżeli nie chcemy zaprzepaścić korzystnego wpływu prawa cywilnego i jego stosowania na wzrost wydajności pracy. Jeżeli więc przyczyny konfliktu nie należą do faktów istotnych dla rozstrzygnięcia, zajmowanie się nimi nie może być uznane za działalność orzeczniczą sądu.

Wyraźne rozgraniczenie orzecznictwa, zajmującego się ustalaniem ustawowej podstawy faktycznej sprawy oraz określenie przyczyn kon-

³ Por. H. Eildermann, M. Mühlmann, *Die Erforschung der Ursachen von Rechtsverletzungen im Zivilprozess*, Neue Justiz 1963, s. 207.

fliktu, traktowanego również jako część składowa wymiaru sprawiedliwości, jest niezbędne także dlatego, że sąd jako podstawowy element swej działalności uważać musi ustalenie faktów istotnych z punktu widzenia normy prawnej. Pomieszenie w orzecznictwie faktów istotnych z punktu widzenia prawa i faktów określających przyczynę sporu mogłoby wywołać tendencje nihilistyczne w orzecznictwie. Bez wysunięcia na plan pierwszy ustawowego stanu faktycznego socjalistyczny proces cywilny utraciłby najistotniejsze kryterium, według którego rozwiązuje znaczną część zagadnień procesowych.

W procesach społecznych, w których na pierwszym miejscu nie stoi zagadnienie ekwiwalentności świadczeń (jak w stosunkach związanych z zaopatrzeniem), lecz przede wszystkim decyduje osobiste zachowanie się człowieka, jego stosunek do innych ludzi i do kolektywu, nabierają dużego znaczenia czynniki osobiste, a także niekiedy przypadkowo powstałe sytuacje. Dlatego w socjalistycznym prawie rodzinnym, a w kilku przypadkach także w prawie i procesie cywilnym spotkać można bezpośrednie powiązanie ustawowego stanu faktycznego z przyczynami konfliktu. Tak więc chcąc zgodnie z § 24 kodeksu rodzinnego ustalić w procesie rozwodowym, czy istnieją poważne podstawy wskazujące, że małżeństwo straciło sens dla małżonków, dla dzieci a przez to także dla społeczeństwa, trzeba zbadać rozwój małżeństwa i przyczyny, które spowodowały zakłócenia w jego funkcjonowaniu. Ujawnienie przyczyn konfliktu w tym przypadku nabiera specjalnego znaczenia, gdy uwzględni się obowiązek sądu podjęcia próby pogodzenia i utrzymania małżeństwa. Tego rodzaju próby, które mogą prowadzić do zawieszenia postępowania mają sens tylko wtedy, gdy równocześnie zastosowane zostaną środki zmierzające do usunięcia przyczyn,* wywołujących negatywne zachowanie się jednego lub obu małżonków. Weźmy prosty przykład. Żona wnosząca pozew rozwodowy uzasadnia go tym, że jej mąż wskutek stałego używania nadmiernej ilości alkoholu zachowuje się niegodnie i brutalnie, traci większą część zarobków i rażąco zaniedbuje utrzymanie i wychowanie dzieci. Sąd w takim przypadku musi zająć się nałogiem męża. Jak to robi, zależy w poważnym stopniu od przebiegu postępowania. Jeżeli rozkład pożycia małżeńskiego jest nieodwracalny, to środki zmierzające do wyjaśnienia, dlaczego mąż stał się nałogowym alkoholikiem, znajdując się w pewnym stopniu na marginesie żadanego rozstrzygnięcia — rozwiązania małżeństwa — gdyż nie mają już na nie wpływu.

Inna jest sytuacja, gdy przywiązanie żony do męża jeszcze nie wygasło i jest ona gotowa utrzymać związek małżeński, jeżeli mąż się zmieni. Byłby to przypadek uzasadniający zawieszenie postępowania zgodnie z § 15 przepisów o postępowaniu w sprawach małżeńskich. Zawieszenie może jednak zakończyć się sukcesem — pogodzeniem się małżonków — jeżeli mąż istotnie zmieni tryb życia. By do tego doprowadzić, trzeba usunąć czynniki skłaniające męża do picia. Może tu wchodzić w

grę także zachowanie się żony. Zadaniem sądu w takiej sytuacji jest zarządzić zastosowanie celowych środków przeciwko przyczynom konfliktu małżeńskiego i nadzorowanie ich skuteczności. Jakie środki w takiej sytuacji nie zostałyby zastosowane, zawsze mają one inny sens niż w pierwszym wariancie tego przykładu.

Przykład wskazuje, że do problemu przyczyn konfliktu podchodzić należy od strony charakterystycznej dla orzecznictwa sądowego, to znaczy z punktu widzenia rozstrzygnięcia sprawy. Również oddziaływanie na przyczyny konfliktu służyć powinno w pierwszej linii jego rozwiązaniu i likwidacji. Ten punkt widzenia decyduje o zadaniach sądu w zakresie wykrywania i przezwyciężania konkretnych przyczyn konfliktów prawnych. Stwierdzenie powyższe nie wyklucza krytyki sądu lub innych podobnych pociągnięć w stosunku do braków o ogólnym charakterze, które mogą mieć wpływ na powstanie konfliktu, ale nie mają bezpośredniego związku z zachowaniem się stron lub ich ustalenie i usunięcie nie wywrze żadnego wpływu na rozstrzygnięcie sprawy. Tego rodzaju działalność sądu nie jest już jednak orzecznictwem, gdyż wychodzi poza jego zakres — choć mieści się jeszcze w ogólnej działalności sądu związanej z wymiarem sprawiedliwości.

W określonych jednak przypadkach przyczyny konfliktów z mocy przepisu prawnego stają się faktami istotnymi dla rozstrzygnięcia, gdyż wiążą się z nimi skutki w zakresie powstania lub treści praw podmiotowych. Przyczyny konfliktów mają wtedy znaczenie bezpośrednio dla orzekania. Bez ich uwzględnienia niemożliwe jest prawidłowe zastosowanie prawa. Ustalenie wszystkich istotnych faktów określonego zdarzenia życiowego i wyjaśnienie sprawy obejmuje wtedy także ustalenie przyczyn konfliktu.

Fakt, że zdarzenia będące przyczynami nie są zaliczone lub są zaliczone tylko częściowo do faktów istotnych nie wyłącza potrzeby zajęcia się nimi w toku postępowania. Nie powinno jednak ulegać wątpliwości, że fakty będące przyczynami, a zaliczone do istotnych w znacznie większym stopniu są przedmiotem postępowania dowodowego aniżeli pozostałe przyczyny konfliktu.

W ten sposób powstaje zagadnienie, w jakim zakresie zdarzenia będące przyczynami konfliktów, a nie wchodzące w skład okoliczności istotnych dla sprawy, mogą i powinny stać się przedmiotem rozprawy postępowania dowodowego itd. Dla znalezienia rozwiązania tego zagadnienia trzeba wyjść z następującego założenia: Działalność sądu powinna, jeżeli ma doprowadzić do zmiany określonych stosunków społecznych, zmierzać zawsze do wykrywania i ujawniania społecznej treści konfliktu prawnego. W tym celu niezbędne jest uwzględnienie w przebiegu postępowania jego przyczyn. Treść i zakres postępowania poświęconego temu problemowi określone są przez społeczne zadania działalności sądów, wynikające z norm socjalistycznego prawa o ustroju sądów i prawa procesu

cywilnego, przy czym uwzględnić należy także specyficzne cechy stanów faktycznych, sprecyzowane w przepisach prawa materialnego. Kierownictwo procesem powinno dla zapewnienia osiągnięcia prawnie wiążącego rezultatu otrzymać taką treść, aby zależnie od przedmiotu i znaczenia konfliktu stworzone zostały dostateczne przesłanki do zlikwidowania go przez strony we własnym zakresie, lub też, by w przypadku wydania wyroku stworzyć warunki do dobrowolnego zastosowania się przez strony do jego treści.

W konsekwencji należy uznać, że treść i zakres postępowania skierowanego na ujawnianie i przewyciężenie przyczyn konfliktu w sprawach cywilnych i rodzinnych, określona jest przez zadanie polegające na uświadamianiu, i aktywizacji własnej odpowiedzialności stron za załatwienie sporu. Badania zagadnienia przyczyn konfliktu w innych sytuacjach nie mieści się już w specyfice socjalistycznego postępowania cywilnego. Przy uwzględnieniu tego założenia powinny być rozwiązywane wszystkie problemy procesowe dotyczące badania przyczyn konfliktów, jak treść pozwu, przygotowanie i przeprowadzenie rozprawy, przeprowadzenie dowodów i treść wyroku.

Obecnie obowiązujące w NRD prawo procesowe daje w tej kwestii wskazówki tylko w nowszych przepisach, np. w ustawie w przystosowaniu przepisów o postępowaniu sądowym w sprawach rodzinnych do kodeksu rodzinnego. Prawo to jednak dzięki swej ogólności nie wyklucza działalności sądów, skierowanej na wykrywanie i przewyciężanie przyczyn konfliktów. Sądy w NRD nie czekają z tego względu na nowe prawo postępowania cywilnego. Wielu sędziów w NRD wykorzystując twórczo stare prawo i współpracując z innymi organami państwowymi i organizacjami społecznymi, podejmuje wysiłki w celu rozwinięcia praktyki sądowej, która przygotowałaby opracowanie i wprowadzenie nowego prawa. W praktyce tej chodzi szczególnie o to, aby rozwinąć pełny system walki z naruszeniem prawa prowadzonej wspólnie ze wszystkimi terenowo właściwymi organami państwowymi i organizacjami społecznymi. Do systemu tego należałaby także działalność sądów w zakresie spraw cywilnych, rodzinnych i pracowniczych. Zadania poszczególnych organów, organizacji i innych czynników społecznych muszą być ściśle ze sobą i zapewniać osiągnięcie celu, uwzględniając specyficzne możliwości i zadania każdego organu.

W nowym kodeksie postępowania cywilnego NRD przewidziano uregulowanie problematyki przyczyn konfliktów, tak co do zasad ogólnych jak w szczegółach, przy uwzględnieniu osiągnięć nauki procesu cywilnego i doświadczeń praktyki sądowej.

*Z języka niemieckiego przełożył
Mieczysław Tyczka*

DIE ERHÖHUNG DER GESELLSCHAFTLICHEN WIRKSAMKEIT DER ZIVILRECHTSSPRECHUNG IN DER DDR

Zusammenfassung

Mit der Gestaltung des entwickelten sozialistischen Gesellschaftssystems in der DDR wird die weitere Erhöhung der gesellschaftlichen Effektivität im Kampf gegen Rechtsverletzungen und Rechtskonflikte zu einem objektiven Erfordernis. Damit sind günstige Voraussetzungen dafür gegeben, daß mit der einzelnen Konfliktlösung durch die Rechtsprechung zugleich ein Beitrag zur Bekämpfung von Rechtsverletzungen im gesellschaftlichen Maßstab geleistet wird.

Eine wesentliche Seite der Erhöhung der gesellschaftlichen Wirksamkeit der Zivilrechtsprechung besteht darin, daß sie auch auf die Aufdeckung und Überwindung der zu Rechtsverletzungen führenden Ursachen und mitwirkenden Bedingungen gerichtet ist. Ursachen von Zivil-, Familien- und Arbeitsrechtskonflikten sind Umstände materieller, ideologischer und individuell bewußtseinsmäßiger Natur. Mitwirkende Bedingungen bei der Herausbildung von Zivil-, Familien- und Arbeitsrechtskonflikten sind solche Umstände, die ohne selbst Ursache zu sein, einzeln oder im Komplex Ursachenumstände zur Wirkung bringen können.

Wichtigste Grundlage für ein erfolgreiches Einwirken auf die Konfliktursachen ist, daß das Gericht unter genauester Beachtung der Vorschriften des Zivilprozeßrechts und gemäß den Forderungen der anzuwendenden, gesetzlichen Tatbestände auf die Rechtskonflikte reagiert. Die richtige Entscheidung des Einzelfalles ist für die Bekämpfung der Konfliktursachen von besonderer Bedeutung, weil das Wissen um die Unverbrüchlichkeit des sozialistischen Rechts den Boden für die speziell auf die Konfliktursachen gerichteten Maßnahmen bildet.

In bestimmten Fällen werden die Konfliktursachen ein vom Gesetz festgelegter Anknüpfungspunkt für bestimmte Rechtsfolgen und für das Entstehen und den Inhalt subjektiver Rechte. Die Konfliktursachen werden dann unmittelbar für das Rechtssprechungsergebnis rechtlich bedeutsam. Ohne ihre Beachtung ist eine richtige Rechtsanwendung nicht möglich.

Wenn die Ursachentatsachen nicht oder nur teilweise von tatbestandmäßiger Bedeutung sind, entsteht die Frage, inwieweit diejenigen Tatsachen, die in keiner direkten Beziehung zu den gesetzlichen Tatbeständen stehen, Bestandteil der mündlichen Verhandlung, der Beweisaufnahme usw. sein können und sein müssen. Das Kriterium für den Inhalt und Umfang der Behandlung dieser Konfliktursachen ergibt sich unter Berücksichtigung der Spezifika der materiell-rechtlichen Tatbestände aus dem durch die Normen des sozialistischen Gerichtsverfassungs- und Zivilprozeßrechts bestimmten gesellschaftlichen Auftrag für die gerichtliche Tätigkeit. Der Prozeßdurchführung muß zur Herbeiführung eines rechtsverbindlichen Prozeßergebnisses ein solcher Inhalt gegeben werden, daß eine dem Inhalt und der Bedeutung des Konflikts ausreichende Grundlage für eine eigenverantwortliche Lösung desselben durch die Parteien geschaffen oder daß für den Fall des Erlasses eines Urteils die bestmöglichen Bedingungen für dessen freiwillige Befolgung herbeigeführt werden.

Das gegenwärtig geltende Verfahrensrecht gibt nur in neueren Vorschriften in dieser Hinsicht unmittelbare Orientierungen. Es schließt jedoch infolge seiner Abstraktheit die Tätigkeit zur Aufdeckung und Überwindung der Konfliktursachen nicht aus. Für die neue ZPO der DDR ist vorgesehen, die Ursachenproblematik sowohl im grundsätzlichen als auch im einzelnen entsprechend dem erreichten Stand der Zivilprozeßrechtswissenschaft und der in der Gerichtspraxis gesammelten Erfahrungen zu regeln.